

Justyna Podlewska, Olga Kudanowska

Fundacja Dzieci Niczyje

Ochrona dziecka przed krzywdzeniem ze strony profesjonalistów. Analiza obowiązującego stanu prawnego

Wprowadzenie

Wysyłając dziecko do przedszkola, szkoły, lekarza wierzymy, że dziecko będzie bezpieczne. Gdy następuje sądowe przekazanie dziecka z rodziny do domu dziecka czy rodziny zastępczej, kierujemy się przekonaniem, że chronimy dziecko. Wierzymy, że opieka profesjonalisty jest właściwa i że z jego strony nie powinna dziecka spotkać żadna krzywda.

Niestety, jak pokazują rokrocznie doniesienia medialne, dzieci doznają przemocy ze strony rodziny, rówieśników, jak również ze strony osób mających zapewnić im bezpieczeństwo. Pojawia się pytanie, czy polskie prawo skutecznie chroni dzieci przed przemocą (w tym seksualną), doświadczaną ze strony pracujących z nimi profesjonalistów: nauczycieli, psychologów, lekarzy, opiekunów itd.

Regulacje międzynarodowe w zakresie ochrony dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym

Ratyfikowana przez Polskę Konwencja o Prawach Dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 20.11.1989 r.¹, w art. 19 nakłada obowiązek podejmowania wszelkich właściwych kroków w dziedzinie ustawodawczej, administracyjnej, społecznej oraz wychowawczej w celu ochrony dziecka m.in. przed wykorzystywaniem w celach seksualnych przez rodziców, opiekunów prawnych lub inną osobę sprawującą opiekę nad dzieckiem.

Dodatkowo art. 34 tej konwencji stanowi, że państwa-strony zobowiązują się do ochrony dzieci przed wszelkimi formami wyzysku seksualnego i nadużyć seksualnych. Powinny więc podejmować środki zapobiegające nakłanianiu lub zmuszaniu dziecka do jakichkolwiek nielegalnych działań seksualnych, wykorzystywaniu dzieci do prostytucji lub innych nielegalnych praktyk seksualnych, wykorzystywaniu dzieci w pornograficznych przedstawieniach i materiałach.

W 2003 r. Rada Europejska wydała Decyzję ramową dotyczącą zwalczania seksualnego wykorzystywania dzieci i pornografii dziecięcej². W art. 5 ust. 3 tej decyzji ustanowiono obowiązek państw członkowskich do podjęcia niezbędnych środków, by osoba skazana za przestępstwo związane z seksualnym wykorzystaniem dzieci lub pornografią dziecię-

¹ Ustawa ratyfikująca z 21.9.1990 r. (DzU z 1991 r., nr 120, poz. 526 ze zm.).

² Decyzja ramowa Rady 2004/68/WSiSW z 22.12.2003 r. (DzU L 013 z 20.01.2004 r., P. 0044 - 0048).

cą mogła, jeśli zachodzi taka konieczność, zostać czasowo lub stale pozbawiona prawa do prowadzenia działalności zawodowej związanej z nadzorem nad dziećmi.

Ponadto art. 9 wspomnianej decyzji przyznał dzieciom pokrzywdzonym przestępstwami związanymi z wykorzystywaniem seksualnym status ofiar szczególnie wrażliwych w rozumieniu Decyzji ramowej w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym³. Państwa członkowskie zostały też zobowiązane do przyjęcia wszelkich możliwych środków w celu zapewnienia właściwej pomocy rodzinie pokrzywdzonego.

Szczegółowe obowiązki w zakresie ochrony dzieci przed skazanymi za wykorzystywanie seksualne określa jednak Konwencja Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych⁴. W art. 5 zobowiązuje się jej strony do podjęcia m.in. środków ustawodawczych gwarantujących, iż zawodów związanych z regularnymi kontaktami z dziećmi nie będą wykonywały osoby skazane za popełnienie czynów seksualnego wykorzystywania dzieci i niegodziwego traktowania dzieci w celach seksualnych⁵. Konwencja ta, co prawda, została podpisana przez Polskę, jednak do tej pory nie doszło do jej ratyfikacji.

Regulacje polskie – poziomy ochrony

Analizując polskie regulacje prawne, możemy wyróżnić dwa poziomy ochrony dzieci: ogólny – realizujący się głównie w przepisach prawa karnego oraz szczególny – przejawiający się w ustawach regulujących wykonywanie konkretnego zawodu.

Poziom pierwszy to uregulowania Kodeksu karnego i Kodeksu postępowania karnego, obowiązujące wszystkich obywateli. W Kodeksie karnym określone są zachowania uznane za przestępstwa.

Przestępstwa przeciw wolności seksualnej małoletnich

Przestępstwo wykorzystywania seksualnego dziecka reguluje art. 200 Kodeksu karnego. W paragrafie pierwszym określone jest przestępstwo, polegające na obcowaniu płciowym z małoletnim poniżej lat 15 lub dopuszczeniu się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej lub doprowadzeniu ją do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania.

Należy podkreślić, że przestępstwo to można popełnić tylko umyślnie, a więc wiedząc, że osoba, z którą dochodzi do stosunku seksualnego czy też innych czynności seksualnych, nie ukończyła 15 lat. Może ono jednak zaistnieć także wtedy, gdy sprawca nie ma pewności co do wieku (poza sytuacją wprowadzenia sprawcy w błąd) i godzi się na to, że osoba, z którą współżyje, może mieć poniżej 15 lat⁶. Dla bytu tego przestępstwa nie ma znaczenia, czy sprawca popełnia je w celu zaspokajania popędu seksualnego, czy też z jakichkolwiek innych przyczyn⁷.

³ Decyzja ramowa Rady 2001/220/WSiSW z 15.3.2001 r. w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym.

⁴ Konwencja przyjęta przez Komitet Ministrów w dniu 12.7.2007 r. w trakcie posiedzenia Zastępców Ministrów nr 1002 (tekst oryginalny na stronie www.conventions.coe.int).

⁵ Za: Konwencja Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2007, nr 4(21), s. 124.

⁶ J. Warylewski, *Kodeks karny – część szczególna. Komentarz*. Tom I pod red. A. Wąska, Warszawa 2006, s. 929.

⁷ Tamże, s. 930.

Warto podkreślić, że zgoda małoletniego nie wyłącza zaistnienia tego przestępstwa, tzn. jest ono popełnione niezależnie od tego, czy dziecko wyraziło zgodę na czynności seksualne, czy też nie. Za opisywany czyn ustawodawca przewidział karę pozbawienia wolności – w wymiarze od 2 do 12 lat. Ta sama kara grozi za popełnienie przestępstwa, polegającego na prezentowaniu małoletniemu poniżej lat 15 wykonania czynności seksualnej w celu zaspokajania seksualnego. Skalę skazań sprawców wykorzystywania seksualnego dzieci w Polsce prezentuje tabela 1.

Tabela 1. Skazani z art. 200 k.k. w latach 2002–2006

Wyszczególnienie	2002	2003	2004	2005	2006
	w liczbach bezwzględnych				
Skazani	503	575	819	749	722
Pozbawienie wolności					
- ogółem	500	570	817	748	718
- bezwzględne	269	315	433	395	400
- z warunkowym zawieszeniem	231	384	353	255	318

Źródło: www.ms.gov.pl

Inne przestępstwo seksualne wobec dziecka to gwałt (określony w art. 197 k.k.), czyli doprowadzenie innej osoby do obcowania płciowego za pomocą przemocy, groźby bezprawnej lub podstępem. W art. 198 k.k. określone jest przestępstwo współżycia płciowego z osobą o ograniczonej poczytalności, a w art. 199 k.k. wymuszenie współżycia na osobie pozostającej w stosunku zależności lub znajdującej się w krytycznym położeniu. Artykuł ten często przywoływany jest w sytuacji, gdy profesjonalista: nauczyciel, opiekun, lekarz, dzięki swojej nadrzędnej pozycji, wykorzystał seksualnie dziecko. Przestępstwami są także: kazirodztwo, zmuszanie do prostytucji oraz czerpanie korzyści z prostytucji.

Istotnym artykułem służącym ochronie dzieci przed przemocą seksualną jest art. 202 k.k. Odpowiedzialności karnej podlegają takie zapisane w nim zachowania, jak:

- prezentowanie treści pornograficznych małoletniemu poniżej lat 15 lub udostępnianie mu przedmiotów mających taki charakter oraz rozpowszechnianie treści pornograficznych w sposób umożliwiający małoletniemu zapoznanie się z nimi (§ 2);
- rozpowszechnianie, produkowanie, utrwalanie, sprowadzanie, przechowywanie lub posiadanie, publiczne prezentowanie treści pornograficznych z udziałem małoletniego poniżej 18. roku życia (§ 3);
- utrwalanie treści pornograficznych z udziałem małoletniego poniżej lat 15 (§ 4);
- sprowadzanie, przechowywanie, posiadanie treści pornograficznych z udziałem małoletniego poniżej lat 15 (§ 4a).

Sprawca może jednym swoim czynem wypełniać znamiona kilku przestępstw – do takich zbiegów przepisów dochodzi m.in. w przypadku współżycia z małoletnim członkiem rodziny (zstępny, przysposobionym, bratem lub siostrą). W takim przypadku mamy do czynienia ze zbiegiem wykorzystywania seksualnego i czynu kazirodczego (art. 201 k.k.). Podobnie jest w przypadku doprowadzenia małoletniego do obcowania seksualnego przemocą, podstępem lub groźbą. Wówczas dochodzi do zbiegu przepisów ustawy

– art. 200 i art. 197 k.k. Możliwy jest też zbieg wykorzystywania seksualnego z utrwalaniem na nośniku obcowania z małoletnim (art. 204 k.k.)⁸.

Polski ustawodawca wyraźnie wyróżnia dwie sytuacje, a mianowicie gdy pokrzywdzonym przestępstwem przeciw wolności seksualnej jest małoletni i gdy jest nim małoletni poniżej lat 15 (patrz tab. 2). Można założyć, że wprowadzając do niektórych przepisów Kodeksu karnego pokrzywdzonego małoletniego, ustawodawca miał na celu szczególną ochronę dzieci przed określonymi rodzajami przestępstw. Ustanawiając penalizację działań popełnionych na szkodę małoletnich pokazał, że są one społecznie nieakceptowalne i mają znaczny stopień społecznej szkodliwości. Wychodząc z takiego założenia nie sposób zrozumieć opisanego powyżej zróżnicowania w Kodeksie karnym na małoletnich oraz małoletnich poniżej 15. roku życia. Jest to niezrozumiałe także dlatego, że w ratyfikowanej i wiążącej Polskę Konwencji o Prawach Dziecka dzieckiem jest *każda istota ludzka w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność* (art. 1)⁹.

Tabela 2. Granica wieku w przypadku przestępstw seksualnych

Przepis Kodeksu karnego	Małoletni	Małoletni poniżej 15 lat
art. 199 § 2 k.k. nadużycie zależności	X	
art. 200 k.k. wykorzystywanie seksualne		X
art. 202 § 2 k.k. prezentowanie treści pornograficznych		X
art. 202 § 3 i § 4 k.k. utrwalanie treści pornograficznych z udziałem małoletniego	X	X
art. 204 § 3 k.k. stręczycielstwo, sutenerstwo		X

Środki karne

Ochronę na poziomie ogólnym stanowią też wprowadzone w 2005 r. nowe środki karne wobec przestępców seksualnych: zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi (art. 39 pkt 2a k.k.) oraz obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu (art. 39 pkt 2 k.k.).

Są to środki niezwykle istotne dla ochrony małoletnich przed przemocą ze strony osób już skazanych. Sąd może orzec zakaz zajmowania wszelkich lub określonych stanowisk, wykonywania wszelkich lub określonych zawodów albo działalności związanych z wy-

⁸ Tamże, s. 932.

⁹ Taka definicja występuje też w Decyzji ramowej Rady 2004/68/WSiSW z 22.12.2003 r. dotyczącej zwalczania seksualnego wykorzystywania dzieci i pornografii dziecięcej (DzU L 013 z 20.01.2004 r., P. 0044–0048).

chowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi na zawsze w razie skazania na karę pozbawienia wolności za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego (art. 41 § 1a). Sąd orzeka taki zakaz obligatoryjnie, jeżeli sprawca ponownie popełni ten sam czyn (art. 41 § 1b).

Widać więc wyraźnie, że orzeczenie zakazu na zawsze w przypadku popełnienia przez sprawcę czynu po raz pierwszy następuje fakultatywnie, co osłabia znaczenie tej regulacji dla ochrony dzieci przed krzywdzeniem. Poza tym środek ten orzeka się tylko wobec osób skazywanych na bezwzględną karę więzienia. Natomiast osoby, wobec których orzeczono karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, czyli odbywają ją na wolności, mogą nadal pracować z dziećmi.

Orzeczenie zakazu pracy z dziećmi na zawsze w przypadku popełnienia przez sprawcę przestępstwa wykorzystywania seksualnego po raz pierwszy następuje fakultatywnie, co osłabia znaczenie tej regulacji dla ochrony dzieci przed krzywdzeniem. Poza tym środek ten orzeka się tylko wobec osób skazywanych na bezwzględną karę więzienia. Natomiast osoby, wobec których orzeczono karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, czyli odbywają ją na wolności, mogą nadal pracować z dziećmi.

Sąd może orzec obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zakaz opuszczenia określonego miejsca pobytu bez zgody sądu w razie skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego. Obowiązek lub zakaz może być połączony z obowiązkiem zgłaszania się na policję lub do innego wyznaczonego organu w określonych odstępach czasu (art. 41a § 1 k.k.).

Ponadto sąd zawsze orzeka taki zakaz w razie skazania za wyżej wymienione przestępstwo na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania. (art. 41a § 2 k.k.). Zakaz ten orzeczony może być na zawsze w przypadku ponownego popełnienia przestępstwa seksualnego wobec dziecka. (art. 41 a § 3 k.k.). Orzeczenie tego zakazu jest więc możliwe w razie odbywania kary w zawieszeniu, o ile sąd tak postanowi. Dlatego stanowi realne narzędzie ochrony małoletnich.

Ogromną luką w polskim prawodawstwie jest brak prawnego obowiązku zawiadomienia o przestępstwie wobec dziecka, zwłaszcza przestępstwie przeciwko wolności seksualnej i obyczajności. Oczywiście na każdym spoczywa społeczny obowiązek informowania o przestępstwie¹⁰. Jednak zaniechanie wykonania takiego obowiązku nie wiąże się z sankcją karną. Istnieje też ogólny prawny obowiązek instytucji państwowych i samorządowych zawiadomienia organów ścigania o przestępstwie, o którym dowiedziały się w związku ze swoją działalnością¹¹.

Zatarcie skazania

W lipcu 2005 r.¹² wprowadzono do Kodeksu karnego artykuł 106a, który wykluczył zatarcie skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, jeżeli

¹⁰ Art. 304 ust. 1 Kodeksu postępowania karnego stanowi, że każdy, dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub policję.

¹¹ Art. 304 ust. 2 k.p.k.

¹² Ustawa z 27.7.2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego i ustawy – Kodeks karny wykonawczy (DzU nr 163, poz. 1363). 13 Art. 107 § 1 k.k.

pokrzywdzonym był małoletni poniżej lat 15. Artykuł stosuje się w sytuacji skazania na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania. Oznacza to, że osoba skazana za wyżej wymienione przestępstwo na karę pozbawienia wolności bez zawieszenia nigdy nie będzie miała wykreślonego wpisu o karalności za to przestępstwo z Krajowego Rejestru Karnego (dalej jako KRK). Dla porównania: w przypadku skazania na karę 25 lat pozbawienia wolności (np. za zabójstwo) zatarcie skazania, a tym samym i wykreślenie skazania z KRK, następuje po 10 latach od jej wykonania¹³. Maksymalny wymiar kary za pojedyncze przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności to 12 lat, tu jednak zatarcie skazania nigdy nie nastąpi.

Widać więc wyraźnie, że ustawodawca uznał przestępstwa seksualne wobec małoletnich poniżej 15 roku życia za na tyle niebezpieczne, że odstąpił od ogólnego kierunku przyjętego w Kodeksie karnym uwolnienia skazanego od stygmatu popełnienia przestępstwa przez uznanie jego skazania za niebyłe po upływie określonego czasu.

Ustawodawca uznał przestępstwa seksualne wobec małoletnich poniżej 15. roku życia za na tyle niebezpieczne, że odstąpił od ogólnego kierunku przyjętego w Kodeksie karnym uwolnienia skazanego od stygmatu popełnienia przestępstwa przez uznanie jego skazania za niebyłe po upływie określonego czasu.

Artykuł 106a k.k. jest ważnym narzędziem do walki z wykorzystywaniem seksualnym. Umożliwia rozpoznanie każdego sprawcę tego przestępstwa, który choć raz został skazany przez sąd. Aby takie narzędzie działało, muszą istnieć przepisy, które nakazują przy weryfikacji osób zatrudnianych do pracy z dziećmi sprawdzanie dotychczasowej karalności kandydata. Jeżeli bowiem potencjalny pracodawca nie wymaga zaświadczenia z KRK o niekaralności, nigdy nie będzie wiedział, czy jego przyszły pracownik nie był wcześniej skazany za czyny pedofilne.

Regulacje branżowe dotyczące ochrony dzieci przed przemocą i wykorzystywaniem

Nauczyciele i inni pracownicy podlegający Kartce Nauczyciela i Ustawie o systemie oświaty

Pracę nauczyciela reguluje Ustawa z 26.1.1982 r. – Karta Nauczyciela¹⁴ oraz Ustawa o systemie oświaty z 7.9.1991 r.¹⁵. Regulacjom Karty podlega szeroki krąg profesjonalistów pracujących z dziećmi: nauczyciele, wychowawcy i inni pracownicy pedagogiczni zatrudnieni w:

- 1) niepublicznych przedszkolach, szkołach i placówkach oraz zakładach kształcenia i placówkach doskonalenia nauczycieli działających na podstawie Ustawy o systemie oświaty;
- 2) zakładach poprawczych, schroniskach dla nieletnich oraz rodzinnych ośrodkach diagnostyczno-konsultacyjnych działających na podstawie Ustawy z 26.10.1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (art. 1 Ustawy o systemie oświaty).

¹³ Art. 107 § 1 k.k.

¹⁴ Tekst jednolity DzU z 2006 r., nr 97, poz. 674.

¹⁵ Tekst jednolity DzU z 2004 r., nr 256, poz. 2572.

Ustawie podlegają również nauczyciele, wychowawcy i inni pracownicy pedagogiczni zatrudnieni przed 2003 r. w publicznych placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz ośrodkach adopcyjno-opiekuńczych działających na podstawie Ustawy z 29.11.1990 r. o pomocy społecznej¹⁶ (art. 1a Ustawy o systemie oświaty).

Karta określa również, w zakresie określonym ustawą, pracę nauczycieli zatrudnionych w przedszkolach i szkołach publicznych prowadzonych przez osoby fizyczne oraz osoby prawne niebędące jednostkami samorządu terytorialnego, a także nauczycieli szkół i przedszkoli prywatnych. Podlegają jej też instruktorzy praktycznej nauki zawodu oraz kierownicy praktycznej nauki zawodu, posiadający kwalifikacje określone dla nauczycieli praktycznej nauki zawodu oraz wykonujący pracę dydaktyczną i wychowawczą w wymiarze przewidzianym dla tych nauczycieli. Ponadto – pracownicy zatrudnieni w ochotniczych hufcach pracy na stanowiskach wychowawców, pedagogów oraz na stanowiskach kierowniczych, posiadający kwalifikacje i wykonujący pracę dydaktyczną i wychowawczą co najmniej w połowie obowiązującego ich czasu pracy (art. 2 Ustawy o systemie oświaty).

Tym samym system oświaty (art. 2 Ustawy o systemie oświaty) obejmuje:

- przedszkola,
- szkoły,
- gimnazja,
- szkoły ponadgimnazjalne,
- placówki oświatowo-wychowawcze,
- szkolne schroniska młodzieżowe,
- placówki kształcenia ustawicznego,
- placówki kształcenia praktycznego oraz ośrodki dokształcania i doskonalenia zawodowego,
- placówki artystyczne,
- poradnie psychologiczno-pedagogiczne,
- młodzieżowe ośrodki wychowawcze,
- młodzieżowe ośrodki socjoterapii,
- specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze oraz specjalne ośrodki wychowawcze,
- placówki zapewniające opiekę i wychowanie uczniom w okresie pobierania nauki poza miejscem stałego zamieszkania,
- ochotnicze hufce pracy.

Zatem obie ustawy i ich rozwiązania prawne odnoszą się do znacznego odsetka specjalistów pracujących z dziećmi.

Obowiązki nauczyciela określa art. 6 Karty Nauczyciela: *Nauczyciel obowiązany jest rzetelnie realizować zadania związane z powierzonym mu stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami szkoły: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą; wspierać każdego ucznia w jego rozwoju oraz dążyć do pełni własnego rozwoju osobowego. Nauczyciel obowiązany jest kształcić i wychowywać młodzież w umiłowaniu Ojczyzny, w poszanowaniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w atmosferze wolności sumienia i szacunku dla każdego człowieka; dbać o kształtowanie u uczniów postaw moralnych i obywatelskich zgodnie z ideą demokracji, pokoju i przyjaźni między ludźmi różnych narodów, ras i światopoglądów.*

Nie znajdujemy w tym przepisie żadnej wzmianki o zapewnieniu bezpieczeństwa dziecku. Jeżeli zaś chodzi o wymagania kwalifikacyjne do pracy nauczyciela, Karta określa je bardzo ogólnie. Stanowisko to może zajmować osoba, która:

¹⁶ DzU z 1998 r., nr 64, poz. 414. Ustawa uchylona Ustawą o pomocy społecznej z 2004 r.

1) posiada wyższe wykształcenie z odpowiednim przygotowaniem pedagogicznym lub ukończyła zakład kształcenia nauczycieli i podejmuje pracę na stanowisku, do którego są to wystarczające kwalifikacje;

2) przestrzega podstawowych zasad moralnych;

3) spełnia warunki zdrowotne niezbędne do wykonywania zawodu (art. 6 ust. 1 Karty).

Sformułowanie *przestrzegania podstawowych zasad moralnych* jest bardzo ogólne i tym samym daje szerokie pole do interpretacji. By uniknąć wieloznaczności tego wymagania, powinno ono zostać zastąpione wymogiem niekaralności kandydata na nauczyciela.

Od kandydatów na nauczyciela wymaga się, by mieli pełną zdolność do czynności prawnych, korzystali z praw publicznych, by nie toczyło się przeciwko nim postępowanie karne lub dyscyplinarne lub postępowanie o ubezwłasnowolnienie, by nie byli karani za przestępstwo popełnione umyślnie.

Artykuł 10 ust. 5 omawianej ustawy określa warunki nawiązania stosunku pracy z nauczycielem na podstawie mianowania w stosunku do nauczyciela mianowanego i dyplomowanego, a także zatrudnienia nauczyciela na umowę o pracę. Od kandydatów wymaga się, by mieli pełną zdolność do czynności prawnych, korzystali z praw publicznych, by nie toczyło się przeciwko nim postępowanie karne lub dyscyplinarne lub postępowanie o ubezwłasnowolnienie, by nie byli karani za przestępstwo popełnione umyślnie.

Stosunek pracy nauczyciela wygasa w związku z tym m.in. w sytuacji:

1) prawomocnego ukarania w postępowaniu dyscyplinarnym karą dyscyplinarną zwolnienia z pracy oraz karą dyscyplinarną zwolnienia z pracy z zakazem przyjmowania ukaranego do pracy w zawodzie nauczycielskim w okresie trzech lat od ukarania lub karą wydalenia z zawodu nauczycielskiego;

2) prawomocnego skazania na karę pozbawienia praw publicznych albo prawa wykonywania zawodu lub utraty pełnej zdolności do czynności prawnych;

3) prawomocnego skazania za przestępstwo popełnione umyślnie;

4) upływu trzymiesięcznego okresu odbywania kary pozbawienia wolności.

Warto więc podkreślić, że istnieje możliwość dyscyplinarnego odseparowania nauczyciela od wykonywania zawodu za przestępstwo w stosunku do dziecka (patrz punkt 1). Istotnym narzędziem ochrony dzieci jest też art. 83 ust. 1a i 2 Karty, który nakłada na dyrektora szkoły obowiązek zawieszenia nauczyciela w pełnieniu obowiązków, jeżeli wszczęte postępowanie karne lub złożony wniosek o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego dotyczy naruszenia praw i dobra dziecka. Analogicznie – w takiej sytuacji organ prowadzący szkołę zawiesza dyrektora szkoły. Nauczyciel i dyrektor szkoły zostają z mocy prawa zawieszeni w pełnieniu obowiązków w razie tymczasowego aresztowania lub w razie pozbawienia wolności w związku z postępowaniem karnym.

Ustawa o systemie oświaty określa w art. 4, czym powinien kierować się nauczyciel w swej pracy, a mianowicie: dobrem uczniów, troską o ich zdrowie, postawę moralną i obywatelską z poszanowaniem godności osobistej ucznia.

W rozdziale 2 Ustawy o systemie oświaty określony jest sposób zarządzania szkołami i placówkami publicznymi. Jednak wśród zadań i kompetencji ministerstwa, kuratorium, dyrektora i rady pedagogicznej nie znajdujemy obowiązku tworzenia procedur w przypadku wystąpienia na terenie placówki przemocy wobec dziecka ze strony profesjonalisty.

Chociaż w Karcie Nauczyciela oraz Ustawie o systemie oświaty istnieją regulacje chroniące dzieci przed krzywdzeniem, są one rozproszone i nie tworzą spójnego systemu roz-

wiązań, który mógłby skutecznie przeciwdziałać wykorzystywaniu dziecka przez podmioty podlegające wyżej wymienionym ustawom.

Lekarze i pielęgniarki

Prawo wykonywania zawodu lekarza (w tym lekarza pediatry) określa Ustawa o zawodach lekarza i lekarza dentystry¹⁷, która poza obywatelstwem, dyplomem, dobrym stanem zdrowia i pełną zdolnością do czynności prawnych wskazuje na wymaganie wykazywania nienagannej postawy etycznej (art. 5 ustawy). Okręgowa rada lekarska przyznaje prawo wykonywania zawodu na podstawie przedstawionych dokumentów, przy czym nie wymaga się przedstawienia zaświadczenia o niekaralności. Zaskakuje to zwłaszcza przy porównaniu z wymaganiami wobec polskich lekarzy, starających się o zatrudnienie w krajach Unii Europejskiej – niezbędnym warunkiem do takiego zatrudnienia jest zaświadczenie o niekaralności.

Przy określeniu wymagań co do prowadzenia indywidualnej praktyki lekarskiej – czyli prowadzenia działalności gospodarczej polegającej na świadczeniu usług medycznych (art. 50 ust. 4), ustawa wskazuje, że lekarz nie może być:

- 1) zawieszony w prawie wykonywania zawodu,
- 2) ograniczony w wykonywaniu określonych czynności medycznych,
- 3) ukarany karą zawieszenia prawa wykonywania zawodu,
- 4) pozbawiony uprawnień do wykonywania zawodu orzeczeniem przez sąd środka karnego albo przez sąd lub prokuratora środka zapobiegawczego zakazu wykonywania zawodu.

W przypadku zaś zakładów opieki zdrowotnej (czyli m.in. szpitali, zakładów opiekuńczo-leczniczych, sanatoriów, hospicjów, przychodni, zakładów rehabilitacji leczniczej czy żłobków) wymaga się tylko, by świadczenia zdrowotne udzielane były wyłącznie przez osoby wykonujące zawód medyczny oraz spełniające wymagania zdrowotne, określone w odrębnych przepisach¹⁸.

Jeżeli chodzi o pielęgniarki, także w tym przypadku ustawa¹⁹ określa warunki uzyskania prawa wykonywania zawodu, stwierdzone przez okręgową radę pielęgniarek (obywatelstwo, dyplom ukończenia szkoły pielęgniarskiej, staż podyplomowy, pełna zdolność do czynności prawnych, odpowiedni stan zdrowia), pomijając wymóg niekaralności (art. 11 Ustawy o zawodach pielęgniarki i położnej).

Psychologowie

Pomoc psychologiczna dla dzieci może być udzielana w placówkach oświatowych, szpitalach lub poradniach psychologiczno-pedagogicznych. Udzielają jej psychologowie, których pracę reguluje Ustawa o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym psychologów²⁰.

Nie znajdziemy w niej zapisów dotyczących ochrony dziecka przed krzywdzeniem ze strony psychologa. Uznać należy, że konstrukcja przepisów o tajemnicy zawodowej psychologa również nie sprzyja informowaniu o krzywdzeniu dziecka. Artykuł 14 ustawy zobowią-

¹⁷ Ustawa z 5.12.1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry (t. jedn. DzU z 2008 r., nr 136, poz. 857).

¹⁸ Art. 10 ust. 1 Ustawy z 30.8.1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej (t. jedn. DzU z 2007 r., nr 14, poz. 89).

¹⁹ Ustawa z 5.7.1996 r. o zawodach pielęgniarki i położnej (t. jedn. DzU z 2001 r., nr 57, poz. 602).

²⁰ DzU z 2001 r., nr 73, poz. 763.

zuje psychologa do zachowania w tajemnicy informacji związanych z klientem, uzyskanych w związku z wykonywaniem zawodu. Obowiązek ten nie może być ograniczony w czasie. Wprawdzie ustęp 3 powyższego artykułu przewiduje wyłączenie tajemnicy, gdy poważnie jest zagrożone zdrowie, życie klienta lub innych osób lub tak stanowią ustawy.

Jednak – jak pokazuje praktyka – psychologowie mają wątpliwości co do zawiadomiania organów ścigania. Zwracają uwagę na istnienie konfliktu pomiędzy społecznym obowiązkiem zawiadomienia o przestępstwie a obowiązkiem zachowania tajemnicy zawodowej. Mają również trudności z definiowaniem zagrożenia zdrowia, życia w sytuacji przemocy wobec dziecka oraz z określeniem momentu interwencji.

Nie ma przeszkód prawnych, aby psychologiem została osoba mająca wyrok karny za przestępstwo seksualnego wykorzystywania małoletniego.

Aby zostać wpisanym na listę psychologów, należy spełnić wymagania m.in. co do wykształcenia, pełnej zdolności do czynności prawnych czy odpowiedniej znajomości języka polskiego. Brak jednak wymagania przedstawienia zaświadczenia o niekaralności z KRK. Nic zatem nie stoi na przeszkodzie, aby psychologiem została osoba mająca wyrok karny za przestępstwo seksualnego wykorzystywania małoletniego.

Skreślonym z listy psychologów można zostać jedynie w przypadku:

- 1) śmierci psychologa,
- 2) wniosku psychologa,
- 3) ubezwłasnowolnienia psychologa prawomocnym orzeczeniem sądu,
- 4) pozbawienia prawa wykonywania zawodu psychologa prawomocnym orzeczeniem sądu lub komisji dyscyplinarnej²¹.

Pomoc psychologiczna dla uczniów została przez ustawodawcę potraktowana szczególnie – reguluje ją Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 7.1.2003 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach²².

W art. 2 wspomnianego rozporządzenia został określony zakres pomocy psychologicznej w tych placówkach. Nie znajdziemy tam zapisów będących bezpośrednią podstawą do udzielania dziecku pomocy w związku z doznawanym krzywdzeniem, zwłaszcza przez np. nauczyciela. Znajdują się tam zapisy o podejmowaniu działań mediacyjnych i interwencyjnych w sytuacjach kryzysowych (§ 2 pkt 14 rozporządzenia).

Analogiczna sytuacja prawna występuje w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 11.12.2002 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych²³. Bardziej precyzyjnych narzędzi ochrony dziecka nie znajdziemy ani w rozporządzeniu, ani w Ramowym Statucie Publicznej Poradni, który stanowi załącznik do rozporządzenia.

Dużo bardziej skomplikowana sytuacja prawna występuje w instytucjach prywatnych zajmujących się opieką nad dziećmi. Placówki oświatowe są po części związane Kartą Nauczyciela oraz Ustawą o systemie oświaty. Natomiast działania prywatnych agencji opieki, prywatnych gabinetów czy ośrodków psychologicznych nie reguluje w zakresie ochrony dziecka przed krzywdzeniem żadna ustawa czy rozporządzenie. Dyrektorzy niektórych prywatnych placówek, rekrutując pracowników, żądają oświadczeń o nieka-

²¹ Art. 11 Ustawy o zawodzie psychologa.

²² DzU z 2003 r., nr 11, poz. 114.

²³ DzU z 2003 r., nr 5, poz. 46.

ralności od samych pracowników lub dostarczenia zaświadczeń z KRK, jest to jednak niewielki odsetek. Zapisów w regulaminach wewnętrznych placówek o obowiązku zawiadomienia o przestępstwie czy procedur na okoliczność sytuacji krzywdzenia dziecka w placówce jest również bardzo niewiele.

Pracownicy domów pomocy społecznej

Domy pomocy społecznej, według Ustawy z 12.3.2004 r. o pomocy społecznej²⁴, świadczą usługi osobom, które wymagają całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności, niemogącym samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu, a którym nie można zapewnić niezbędnej pomocy w formie usług opiekuńczych²⁵. W domach pomocy społecznej przebywają więc nie tylko osoby w podeszłym wieku czy osoby przewlekle psychicznie chore, ale także dzieci i młodzież niepełnosprawne intelektualnie, które pozbawione są rodzicielskiej opieki.

W przypadku zakładania domu pomocy społecznej przez kościół katolicki, inne kościoły, związki wyznaniowe, organizacje społeczne, fundacje, stowarzyszenia, inne osoby prawne lub osoby fizyczne wymaganym dokumentem jest informacja z KRK o niekaralności za przestępstwo umyślne, ale tylko osoby, która będzie kierowała domem²⁶. Bez przedłożenia takiego dokumentu wojewoda nie może wpisać domu pomocy do rejestru. Wojewoda może także zażądać przedstawienia aktualnej informacji z KRK. W razie nie przedstawienia takiego zaświadczenia wojewoda cofa pozwolenie na prowadzenie domu pomocy społecznej i wykreśla dom z rejestru domów pomocy społecznej²⁷.

Analogiczne przepisy przewidziano w przypadku prowadzenia działalności gospodarczej w postaci placówki m.in. dla osób niepełnosprawnych i osób przewlekle chorych²⁸.

Ponieważ domy opieki mają m.in. za zadanie świadczenie usług opiekuńczych i wspomagających, muszą zatrudniać pracowników socjalnych, psychologa (lub z nim współpracować), pracowników zespołu terapeutyczno-opiekuńczego²⁹. Jednak nie ma żadnych przepisów prawnych, które nakazywałyby weryfikację tych osób pod kątem dotychczasowej karalności. Ustawa o pomocy społecznej wskazuje jedynie na wymagania co do wykształcenia pracowników socjalnych oraz ich zawodowe obowiązki, wśród których znalazły się: kierowanie się zasadami etyki zawodowej, poszanowanie godności i prawa człowieka do samostanowienia, przeciwdziałanie praktykom niehumanitarnym (art. 116 i nast.).

Ustawa o pracownikach samorządowych wymaga niekaralności za przestępstwo umyślne statuuje wyłącznie wobec pracowników zatrudnionych na stanowiskach urzędniczych, nie zaś wobec pracowników mających bezpośrednią styczność z klientami opieki społecznej.

W przypadku pracowników samorządowych jednostek organizacyjnych pomocy społecznej (m.in. samorządowych domów pomocy społecznej) należy zaznaczyć, że ich

²⁴ Tekst jednolity DzU z 2008 r., nr 115, poz. 728.

²⁵ Art. 54 Ustawy o pomocy społecznej.

²⁶ Art. 57 Ustawy o pomocy społecznej.

²⁷ Art. 57a. ust. 2 Ustawy o pomocy społecznej.

²⁸ Art. 67 Ustawy o pomocy społecznej.

²⁹ § 6 ust. 2 Rozporządzenia Ministra Polityki Społecznej z 19.10.2005 r. w sprawie domów pomocy społecznej (DzU nr 217, poz. 1837).

prawa i obowiązki regulują przepisy o pracownikach samorządowych³⁰. Jednak Ustawa o pracownikach samorządowych wymaga niekaralności za przestępstwo umyślne statuuje wyłącznie wobec pracowników zatrudnionych na stanowiskach urzędniczych³¹, nie zaś wobec pracowników mających bezpośrednią styczność z klientami opieki społecznej.

Pracownicy domów dziecka

Całodobowe ośrodki opiekuńczo-wychowawcze, popularnie nazywane domami dziecka, mogą być prowadzone dopiero po uzyskaniu zezwolenia wojewody. Zezwolenie to jest wydawane kościołowi, związkom wyznaniowym, organizacjom społecznym, fundacjom czy stowarzyszeniom dopiero po dostarczeniu informacji z KRK o niekaralności za przestępstwo umyślne osoby, która będzie kierowała placówką. Zarówno Ustawa o pomocy społecznej, jak i Rozporządzenie w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych³² nie podają wymagań co do niekaralności samych pracowników przed ich zatrudnieniem. Wskazuje się wyłącznie na wymagania co do wykształcenia dyrektorów placówek³³, wychowawców, pedagogów, psychologów, terapeutów, pracowników socjalnych, opiekunów dziecięcych, lekarzy i pielęgniarek³⁴.

Jednym przepisem, w którym można upatrywać „regulacji ochronnej”, jest art. 87a Ustawy o pomocy społecznej³⁵. Stanowi on, iż wychowawca zatrudniony w placówce opiekuńczo-wychowawczej oskarżony o popełnienie przestępstwa z użyciem przemocy, w tym przemocy w rodzinie, zostaje z mocy prawa zawieszony w pełnieniu obowiązków służbowych na czas trwania postępowania. W przypadku zaś prawomocnego skazania go za przestępstwo popełnione z użyciem przemocy, dyrektor ma obowiązek rozwiązania z nim stosunku pracy.

Regulacja ta została wprowadzona Ustawą o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, która miała zapewne na celu ochronę dzieci przed przemocą nie tylko w rodzinie, ale także w placówkach, które tę rodzinę mają zastępować.

Warto zwrócić uwagę, iż regulacja to nie dotyczy przestępstwa wykorzystywania seksualnego dzieci, które nie zawsze wiąże się ze stosowaniem przemocy. Wykorzystywanie seksualne może przecież nastąpić na skutek nadużycia stosunku zależności ofiary od sprawcy, a nawet może odbywać się za zgodą pokrzywdzonego, co nie pozbawia tego czynu cech przestępstwa.

Trzeba jednak pamiętać, że zarówno wychowawcy, jak i inni pracownicy publicznych placówek opiekuńczo-wychowawczych zatrudnieni na podstawie Karty Nauczyciela podlegają bardziej surowym wymaganiom tam określonym³⁶ (zob. podrozdział nt. nauczycieli).

³⁰ Art. 123 Ustawy o pomocy społecznej.

³¹ Art. 3 ust. 3 Ustawy z 22.3.1990 r. o pracownikach samorządowych (t. jedn. DzU z 2001 r., nr 142, poz. 1593 ze zm.).

³² DzU z 2007 r., nr 201, poz. 1455.

³³ § 37 ust. 1 Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 19.10.2007 r. w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych.

³⁴ § 38 Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 19.10.2007 r. w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych.

³⁵ Przepis został wprowadzony Ustawą z 29.11.2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (DzU nr 180, poz. 1493).

³⁶ Art. 123 Ustawy o pomocy społecznej.

Rodziny zastępcze

Wiele mówi się ostatnio o przemocach stosowanej w rodzinach zastępczych³⁷. Rodziny takie mają z założenia zastąpić domy dziecka, oferując zupełnie inny model opieki nad dziećmi pozbawionymi opieki rodziny.

Kandydaci na rodzinę zastępczą muszą spełniać następujące warunki:

- dawać rękojmię należytego wykonywania zadań rodziny zastępczej,
- mieć stałe miejsce zamieszkania na terytorium RP,
- korzystać z pełni praw cywilnych i obywatelskich.

Osoby te nie mogą być pozbawione władzy rodzicielskiej ani być w niej ograniczone. Nie kwalifikują się też osoby, wobec których władza ta została zawieszona. Kandydaci sprawdzani są też pod względem wywiązywania się z obowiązku alimentacyjnego, stanu zdrowia, warunków mieszkaniowych i finansowych. Ustawa o pomocy społecznej wymaga uzyskania przez kandydatów pozytywnej opinii ośrodka pomocy społecznej.

Ani w Ustawie o pomocy społecznej, ani w Rozporządzeniu w sprawie rodzin zastępczych³⁸ nie wskazuje się, żeby w procedurze ustanowienia rodziny zastępczej wymagane było zaświadczenie o niekaralności. Jednak w rzeczywistości niektóre ośrodki pomagające rodzinom przejść przez procedurę (miejskie ośrodki pomocy społecznej, powiatowe centra pomocy rodzinie) wymagają takich zaświadczeń³⁹. Podobnie postępują niektóre ośrodki adopcyjno-opiekuńcze, które prowadzą szkolenia dla rodziców.

Niektóre z nich wymagają natomiast „oświadczenia o niekaralności”⁴⁰, co trzeba chyba interpretować jako pisemne oświadczenie osoby zainteresowanej o tym, że nie była dotychczas karana. Taki wymóg został też podany na stronie internetowej Departamentu ds. Kobiet, Rodziny i Przeciwdziałania Dyskryminacji w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej⁴¹. Trudno znaleźć podstawę wymagania takiego zaświadczenia czy oświadczenia. Można by uznać to za jedno z wymagań uzyskania przez kandydatów pozytywnej opinii ośrodka pomocy społecznej. Innym wyjaśnieniem żądania zaświadczenia może być uznanie, że tylko osoby niekarane dają rękojmię prawidłowego wykonywania zadań rodziny zastępczej.

Nie kwestionując zasadności żądania od kandydatów zaświadczenia z KRK (oświadczenie kandydata o niekaralności ma wątpliwą wartość), trzeba zauważyć, że wymaganie to jest pozaprawne. Żaden bowiem akt powszechnie obowiązującego prawa nie nakłada na kandydatów takiego obowiązku. Żądanie zaświadczenia wynika bowiem z wewnętrznych ustaleń ośrodków pomocy społecznej i powiatowych centrów pomocy rodzinie czy ośrodków adopcyjnych.

Rodziny zastępcze zostały przez ustawodawcę podzielone na spokrewnione, niespokrewnione i zawodowe. Powołanie zawodowej rodziny zastępczej jest uzależnione od podpisania ze starostą umowy, do której stosuje się odpowiednie przepisy Kodeksu cywilnego o umowie zlecenia.

Każda rodzina zastępcza jest zobowiązana do tego, by kierować się dobrem dziecka i poszanowaniem jego praw. Musi dziecku zapewnić odpowiednie warunki bytowe, moż-

³⁷ Zob. *Zastępczy rodzice aresztowani za znęcanie się nad dzieckiem*, „Gazeta Olsztyńska” z 11.4.2008 r., (www.gazetaolsztyńska.pl).

³⁸ Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z 18.10.2004 r. w sprawie rodzin zastępczych (DzU nr 233, poz. 2344 ze zm.).

³⁹ Zob. wymagania dla rodzin zastępczych Warszawskiego Centrum Pomocy Rodzinie, www.wcpr.pl.

⁴⁰ Zob. wymagania dla rodzin zastępczych Powiatowego Ośrodka Opiekuńczo-Adopcyjnego w Gorzycach, www.adopcjawodz.pl.

⁴¹ Zob. *Stwórz dzieciom dom - cz. II rodzicielstwo zastępcze*, www.rodzina.gov.pl.

liwość rozwoju fizycznego, psychicznego i społecznego, możliwość zaspokajania jego indywidualnych potrzeb, właściwej edukacji i rozwoju zainteresowań oraz odpowiednie warunki do wypoczynku i organizacji czasu wolnego⁴².

W przypadku złamania tych zobowiązań, np. przez stosowanie przemocy, utrzymywanie kontaktów seksualnych z dzieckiem itp., starosta ma obowiązek zawiadomienia sądu rodzinnego o konieczności rozwiązania rodziny zastępczej⁴³. W przypadku rodzin zawodowych, poza orzeczeniem sądu o odebraniu im dziecka, powinno to powodować także rozwiązanie umowy o pełnienie funkcji rodziny zastępczej⁴⁴.

Osoby prowadzące zajęcia pozalekcyjne dla dzieci

Trenerzy sportowi potraktowani zostali w tym opracowaniu odrębnie, ponieważ wykorzystywanie dzieci właśnie przez tę grupę zawodową jest osobnym problemem społecznym⁴⁵. Pominęliśmy tutaj trenerów zatrudnionych w szkołach, bowiem podlegają oni regulacjom Karty Nauczyciela, które zostały omówione wcześniej.

Działalność z zakresu kultury fizycznej prowadzą kluby sportowe (tworzone też przez przedsiębiorców na podstawie Ustawy o swobodzie działalności gospodarczej), uczniowskie kluby sportowe czy związki sportowe (działające w formie stowarzyszeń)⁴⁶. Zobowiązane są do tego też przedszkola, szkoły, placówki oświatowo-wychowawcze oraz szkoły wyższe działające w systemie dziennym. Dzieci uczestniczą w zajęciach z wychowania fizycznego przez niemal cały czas edukacji. Zajęcia sportowe sprzyjają kontaktom cielesnym z dzieckiem. Wobec tych faktów dziwi brak regulacji chroniących dzieci przed nadużyciami ze strony trenerów i instruktorów.

Uprawnienia do przeprowadzania zajęć sportowych mają osoby posiadające kwalifikacje zawodowe nauczyciela wychowania fizycznego, kwalifikacje instruktora lub trenera⁴⁷. Warunki do uzyskania tych kwalifikacji określa Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 27.6.2001 r. w sprawie kwalifikacji, stopni i tytułów zawodowych w dziedzinie kultury fizycznej oraz szczegółowych zasad i trybu ich uzyskiwania⁴⁸. Instruktorem dyscypliny sportu może być osoba, która ukończyła odpowiednie studia wyższe lub ukończyła kurs specjalistyczny. Nie ma przepisów, które wymagałyby od trenerów pracujących z dziećmi przedstawienia jakichkolwiek informacji na temat niekaralności.

Także w przypadku prywatnych jednostek (np. osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą), które udzielają lekcji sportowych, np. popularnych sztuk walki czy tańca, nie ma nakazanej prawnie kontroli co do niekaralności pracowników.

Praktycznie poza kontrolą pozostają też osoby udzielające innych prywatnych zajęć pozalekcyjnych. W stosunku do osób pracujących w placówkach prowadzących działalność kulturalną, np. domach kultury, klubach, świetlicach itp., nie ma wymagania niekaralności⁴⁹. Tak samo wygląda sytuacja w prywatnych placówkach prowadzących zajęcia,

⁴² Art. 72 ust. 3 i nast. Ustawy o pomocy społecznej.

⁴³ Art. 73 ust. 4 Ustawy o pomocy społecznej.

⁴⁴ Art. 76 ust. 2 Ustawy o pomocy społecznej.

⁴⁵ Zob. Łódź: trener pedofil skazany na osiem lat więzienia, „Gazeta.pl – portal internetowy” z 29.1.2007 r., www.gazeta.pl; J. Kałucki, *Instruktorzy poza kontrolą*, „Rzeczpospolita” z 13.2.2008 r., www.rp.pl.

⁴⁶ Artykuł 6 i nast. Ustawy o kulturze fizycznej.

⁴⁷ Artykuł 44 ustawy z 18.1.1996 r. o kulturze fizycznej, (t. jedn. DzU z 2007 r., nr 226, poz. 1675).

⁴⁸ DzU z 2001 r., nr 71, poz. 738.

⁴⁹ Zob. Ustawę z 25.10.1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. jedn. DzU 2001 r., nr 13, poz. 123).

np. językowe. Podobnie jest z działalnością chórów, które mogą być organizowane przy różnych jednostkach (np. przy filharmonii, prywatnych kołach zainteresowań itp.), a jak wiadomo one także stwarzają szansę na wykorzystywanie seksualne dzieci⁵⁰.

Zagrożenie wykorzystywaniem seksualnym pojawia się szczególnie podczas wyjazdów wakacyjnych, zimowych, sportowych i innych, kiedy to dzieci pozbawione są opieki rodziców. Tego typu wyjazdy mogą organizować prywatne biura turystyczne, szkoły, związek harcerstwa i inne. Nie ma żadnych wspólnych regulacji, które kazałyby sprawdzać opiekunów dzieci pod względem przeszłości kryminalnej⁵¹.

Księża

Osobnym tematem jest kontrola osób pełniących posługę kapłańską. O wykorzystywaniu seksualnym w kościele mówi się dużo⁵². Papież Benedykt XVI dostrzegł skalę zjawiska i jednoznacznie je potępił⁵³. Kodeks prawa kanonicznego określa, że do udzielenia święceń wymaga się, aby kandydat, po odbyciu próby, nie był związany żadną nieprawidłowością lub przeszkodą. Istnienie nieprawidłowości czy przeszkód ocenia biskup lub „kompetentny przełożony wyższy” (kan. 1025 § 1). Kodeks wskazuje, że do święceń można dopuszczać tylko tych, którzy mają nieskażoną wiarę, kierują się prawidłową intencją, posiadają wymaganą wiedzę, cieszą się dobrą opinią, mają nienaganne obyczaje, wypróbowane cnoty, jak również inne przymioty fizyczne i psychiczne, odpowiadające przyjmowanemu święceni (kan. 1029).

Nieprawdą byłoby stwierdzenie, że kandydaci do posługi nie są sprawdzani pod względem swojej przeszłości – kodeks bowiem wskazuje, że nieprawidłowością do przyjęcia święceń są: popełnienie przestępstwa apostazji, herezji lub schizmy; popełnienie „dobrowolnego zabójstwa” albo spowodowanie spędzenia płodu, gdy skutek nastąpił; poważne i z rozmysłem zranienie siebie lub innego człowieka albo usiłowanie odebrania sobie życia (kan. 1041)⁵⁴.

Trzeba jednak pamiętać, że kategorie wskazywane przez kodeks różnią się od terminologii Kodeksu karnego. Stanowią bowiem kategorie czynów uznanych za przestępstwa w świetle prawa kanonicznego. Do przyjęcia święceń nie jest wymagane przedstawienie zaświadczenia o niekaralności. Zresztą taki wymóg byłby absurdalny, jako że nieprawidłowościami nie są przestępstwa uznane przez sąd świecki, ale przez sądy kościelne.

Inicjatywy oddolne

Mimo braku uregulowań ustawowych w omawianej materii instytucje zajmujące się opieką nad dziećmi widzą potrzebę tworzenia procedur, które byłyby stosowane w sytuacji ujawnienia krzywdzenia dziecka zarówno przez pracownika danej instytucji, jak

⁵⁰ Zob. K. Chołuj, M. Czub, *Wszyscy byli odwrócenii. Przypadek wykorzystywania seksualnego podopiecznych przez dyrygenta chóru chłopięcego Poznańskie Słowiki Wojciecha K.*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2004, nr 7, s. 122 i nast.

⁵¹ Zob. T. Jabłoński, D. Brzostek, A. Pustułka, *Dlaczego ZHP pozwoliło, aby pedofil prowadził zajęcia z dziećmi?*, „Gazeta.pl – portal internetowy” z 22.2.2006 r., www.gazeta.pl; J. Kałucki, *Instruktorzy...*, op. cit.

⁵² Zob. R. Daszczyński, P. Wiejas, *Grzech ukryty w kościele*, „Duży Format” z 10.3.2008 r., www.kidprotect.pl – dział „Pedofilia w kościele”.

⁵³ Zob. *Papież wstydydzi się za nadużycia seksualne księży*, „Rzeczpospolita” z 19.7.2008 r., www.rp.pl.

⁵⁴ Pełny tekst Kodeksu prawa kanonicznego znajduje się na stronie: www.archidiecezja.lodz.pl.

i poza instytucją. Najczęściej tak opracowane procedury i standardy wpisywane są do regulaminu placówki.

W ostatnim czasie działania takie podjął Szpital Dziecięcy im. prof. dr med. Jana Bogdanowicza w Warszawie, który opracował i przyjął procedury reagowania i podejmowania interwencji w sytuacji krzywdzenia dziecka. Również Zespół Żłobków m. st. Warszawy opracował i wprowadził w życie zarządzeniami dyrektorów procedury dotyczące krzywdzenia dzieci na terenie żłobków. Jest to *Procedura działań w przypadku skarg w związku z podejrzeniem krzywdzenia dzieci przez pracowników żłobka zgłaszanych przez rodziców w jednostkach organizacyjnych (żłobkach) wchodzących w skład Zespołu Żłobków m.st. Warszawy*, opracowana we współpracy z pracownikami Centrum Pomocy Dzieciom „Mazowiecka” Fundacji Dzieci Niczyje.

Także w przypadku tworzenia rodzin zastępczych, jak już wyżej wskazano, niektóre ośrodki adopcyjno-opiekuńcze czy powiatowe centra pomocy rodzinie uznają przedstawienie przez kandydata zaświadczenia z KRK za warunek konieczny wydania o nim pozytywniej opinii.

Jeżeli chodzi o wszelkie rodzaje pozalekcyjnych zajęć dla dzieci, w dużej mierze to od organizatora/prowadzącego konkretną działalność zależy, jakie wymagania stawia swoim pracownikom.

Inicjatywy legislacyjne

Omawiany w tym opracowaniu problem od kilku lat pojawia się w wypowiedziach organizacji zajmujących się ochroną dzieci, parlamentarzystów, a także w przekazach medialnych. Przykładowo, w 2004 r. Rzecznik Praw Dziecka wystąpił do Prezesa Rady Ministrów w sprawie podjęcia działań przeciwdziałających wykorzystywaniu seksualnemu dzieci.

Rzecznik podkreślił potrzebę wprowadzenia dodatkowych wymogów formalnych ubiegających się o zatrudnienie/pracujących w jednostkach (instytucjach) zajmujących się opieką, leczeniem, kształceniem i wychowaniem dzieci, organizacją ich wypoczynku oraz rozwijaniem zainteresowań artystycznych i sportowych. Cel ten miałyby być realizowany przez wprowadzenie ustawowego wymogu niekaralności osób ubiegających się o zatrudnienie w takich miejscach, a w przypadku wszczęcia postępowania karnego w sprawie o przestępstwo seksualne przeciwko dziecku przeciw takiej osobie – obligatoryjnego zawieszenia prawa do wykonywania zawodu. Rzecznik podniósł też potrzebę poddania badaniom psychologicznym osób ubiegających się o taką pracę⁵⁵.

Obecnie w trakcie prac parlamentarnych⁵⁶ znajduje się rządowy projekt Ustawy o zmianie Kodeksu karnego⁵⁷, który ma dostosować polskie prawo m.in. do wspomnianej Decyzji ramowej dotyczącej zwalczania seksualnego wykorzystywania dzieci i pornografii dziecięcej z 2003 r. Projekt zakłada m.in. zmianę w zakresie przedawnienia karalności przestępstw z art. 199 § 2 i 3, art. 200, art. 202 § 4 i § 4c oraz art. 204 § 3, jak również z art. 197, art. 201, art. 202 § 3, art. 203 i art. 204 § 4 w przypadku, gdy pokrzywdzonym jest małoletni. Przedawnienie w takich wypadkach nie będzie mogło nastąpić przed upływem 5 lat od ukończenia przez pokrzywdzonego 18. roku życia.

⁵⁵ www.brpd.gov.pl.

⁵⁶ Stan prac na dzień 22.8.2008 r.

⁵⁷ Druk sejmowy nr 458, www.sejm.gov.pl.

Ta regulacja ma umożliwić osobom skrzywdzonym w dzieciństwie przestępstwem seksualnym zainicjowanie postępowania karnego w tej sprawie po uzyskaniu przez nie pełnoletności. Jednak wspomniany projekt nie zakłada żadnych innych zmian chroniących dzieci przed wykorzystaniem⁵⁸.

Niedawno pojawiły się też inicjatywy klubów parlamentarnych w zakresie ochrony dzieci przed skazanymi za przestępstwa seksualne wobec dzieci. Zgodnie z jedną z propozycji pracodawcy będą mieli możliwość sprawdzenia, czy osoby, które zatrudniane są do pracy z dziećmi, nie były wcześniej karane za przestępstwa seksualne przeciwko dzieciom. Pojawiają się też głosy o objęciu tzw. dozorem elektronicznym także pedofilów⁵⁹.

Podsumowanie

Obowiązujący stan prawny w większości wypadków nie daje podstaw pracodawcom ani do sprawdzania zaświadczeń z KRK, ani sprawdzania, czy wobec kandydata nie został orzeczony zakaz pracy z dziećmi. W żadnej z ustaw regulujących zasady wykonywania wyżej wymienionych zawodów nie ma też prawnego obowiązku zawiadomienia o przestępstwie seksualnym przeciwko dziecku.

Spośród wszystkich omówionych regulacji branżowych stosunkowo najdokładniejszą weryfikację umożliwiają te dotyczące nauczycieli i innych osób podlegających regulacji Karty Nauczyciela. Jednak nawet przepisy tej ustawy nie tworzą spójnego i skutecznego systemu ochrony dzieci przed skazanymi za przestępstwa seksualne. Szarą strefę tworzą też wszystkie prywatne placówki, organizacje, instytucje zajmujące się pracą z dziećmi. Bardzo często prowadzą one zwykłą działalność gospodarczą, niepodlegającą dodatkowym wymaganiom.

Stan prawny powinien zostać uporządkowany, czy to przez wprowadzenie generalnego wymogu niekaralności osób pracujących z dziećmi, czy też przez wprowadzenie do ustaw branżowych takich wymagań wobec osób stykających się w pracy z małoletnimi.

⁵⁸ Na podstawie brzmienia projektu na dzień 20.8.2008 r.

⁵⁹ Zob. Lewica zgłosił pakiet ustaw antypedofilskich, „Wprost” z 7.8.2008 r., www.wprost.pl.

O AUTORACH:

JUSTYNA PODLEWSKA jest prawnikiem, absolwentką Wydziału Prawa i Administracji UW oraz Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych UW. Od dziewięciu lat udziela pomocy prawnej klientom Fundacji Dzieci Niczyje. Od trzech lat udziela porad prawnych w Punkcie Informacyjno-Konsultacyjnym dla dzielnicy Ursynów. Specjalizuje się w prawnej ochronie ofiar przestępstw oraz prawie rodzinnym. Koordynuje programy prawne Fundacji Dzieci Niczyje: Udział przedstawiciela społecznego w procesie sądowym oraz Opiekun Dziecka Ofiary Przestępstwa. Jest także konsultantką z zakresu prawa w programie Helpline.org.pl.

OLGA KUDANOWSKA jest prawnikiem, aplikantką prokuratorską. W Fundacji Dzieci Niczyje pracuje jako asystent programowy w projekcie „Dziecko - świadek specjalnej troski” oraz redaguje stronę www.dzieckoswiadek.pl. Ponadto, pracuje w Stowarzyszeniu Interwencji Prawnej, gdzie udziela porad prawnych związanych z rodzicielstwem zastępczym. Współpracuje także z Monitorem Prawniczym.

Portale internetowe Fundacji Dzieci Niczyje

www.dzieckokrzywdzone.pl – to pierwszy w Polsce internetowy portal wiedzy o problemie krzywdzenia dzieci.

www.dzieckoswiadek.pl – Strona ma na celu rozpowszechnianie wiedzy o prawach dzieci uczestniczących w procedurach prawnych wśród profesjonalistów, małych świadków i ich rodzin.

www.dzieckowsieci.pl – Portal poświęcony kampanii społecznej „Dziecko w Sieci” oraz ogólnym zagadnieniom bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w Internecie. Strona adresowana jest do młodych użytkowników Sieci, ich rodziców oraz profesjonalistów zajmujących się tematyką bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni.

www.dobryrodzic.pl – Strona programu „Dobry Rodzic – Dobry Start”, którego celem jest wsparcie rodziców małych dzieci (0-3 lata) w ich umiejętnościach wychowawczych. Na stronie znajduje się także dział przeznaczony dla profesjonalistów pracujących z małymi dziećmi i ich rodzicami.

www.helpline.org.pl – Strona projektu Helpline.org.pl, którego celem jest pomoc młodym Internautom w sytuacjach zagrożenia ich bezpieczeństwa w Internecie oraz podczas korzystania z telefonów komórkowych. Można tu znaleźć porady na temat zapobiegania niebezpiecznym sytuacjom, a także informacje o sposobach postępowania w przypadku wystąpienia zagrożenia.

www.sieciaki.pl i www.przedszkolaki.sieciaki.pl – serwisy przeznaczone dla najmłodszych internautów, którzy mogą dowiedzieć się jak bezpiecznie korzystać z komputera i Internetu.

www.canee.net – Strona zawiera informacje dotyczące problemu krzywdzenia i wykorzystywania dzieci w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Strona prowadzona jest w języku angielskim.

www.zobacz-uslysz-powiedz.pl – Zapraszamy na stronę kampanii przeciwko przemocy wobec dzieci „Zobacz-Usslysz-Powiedz”, na której znajdują się informacje jak pomóc dziecku, które jest bite przez rodziców.

www.116111.pl – Strona pierwszego bezpłatnego ogólnopolskiego telefonu zaufania dla dzieci i młodzieży – 116 111. Strona będzie aktywna od 6 listopada 2008 r.

www.pomagajmyrazem.pl – Strona poświęcona praskiemu systemowi interdyscyplinarnej pomocy dzieciom krzywdzonym. Strona będzie aktywna od listopada 2008 r.